

שיעורים בהגדות חז"ל
על פי סדר הספר
"עין-יעקב"
על אגדות התלמוד
לרבי יעקב בן רבי שלמה ו' חביב

מסכת ברכות

(עד דף ט

מנוקדת ומפוסקת,
עם פירוש רש"י,
תרגום המילאם,
מבואות ורקע לביאור הנושא

הדגשה מיוחדת בהרה"ת נושאי אמונה,
השקפה, מחשבה, חינוך למידות טובות,
אהבת תורה והדרכה בענייני דרך ארץ

בעריכת ר' אברהם וינברג ור' חנוך גבהרד

קריית-ספר תשס"א

שיעורים בהגדות חז"ל מסכת ברכות דף כ"א

מאימתי קורין את שמע בערבין? משעה שהכהנים נכנסין לאכל בתרומתן. עד סוף האשמורה הראשונה, דברי רבי אליעזר.

הנילך כדמפרש בגמרא (דף ג.) ומשם וילך עבר זמן דלא מקרי תו זמן שכיבה ולא קרינן זיה בשכבך ומקמי הכי נמי לאו זמן שכיבה לפיכך הקורא קודם לכן לא יא' ידי הוצתו. אם כן למה קורין אותה צבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה והכי הניח צביתא בצרכי ירושלמי ולפיכך הוצת ענינו נקרותה

זמן קריאת שמע

לקבלת על מלכות שמים לקראת היום החדש, מתוך שלות נפש בריאה, כפי שהשלתו-ערוך פותח את ארץ חינו של היהודי, ובקיעף הראשון כותב: "יתגבר כארי לעמד בבקר לעבודת בוראו" וא"ח א"א. שהרי ההולך לישון בכבודת ובצללתיים, כיצד יקום בבקר כאריה? וכפי מאמרו של הרבי מקוצק זצ"ל: "ההולך לישון כאריה - קם כאריה, וההולך לישון כחמור - קם כחמור".

קריאת שמע של ערבית - מאימתי ועד מתי כמבאר במבוא, מתחילה התורה שבצללפה בקריאת שמע תחלת הזמן שבו קוראים

מתר להתחיל לקרא את קריאת שמע בערבית? שהרי אם קצמת מסגרת ברורה ומגדרת ללילה, נדאי שאין לקרא קריאת שמע קדם לכו, על כן צריכים אנו להגדיר את זמן תחלת הלילה במדויק, כדי לדעת את זמנה של קריאת שמע. על כך השיבה המשנה: מאותה השעה שבה גם הכהנים שהיו טמאים במשך היום, יוצאים מטמאתם על ידי טבילה, ונכנסים לטהרה ביום החדש, כדי לאכל בתרומתם - תרומה גדולה ותרומת מעשר הנתנת לכהנים, שהרי לכהנים שנטמאו אסור לאכל תרומה אלא אחר שטבלו, וכבר עבר היום והגיעה שעת "צאת הכוכבים" - שעת קריאת שמע של ערבית, אזי מתחיל היום החדש, שבו הכהנים טהורים כבר, ואוכלים תרומה. המשנה קשרה את זמן קריאת שמע לזמן אכילת הכהנים, כיון שבשעת צאת הכוכבים היו הכהנים נכנסים לסעדת מצנה - סעדת תרומה, אכילה זו היתה בפמבי והיה לה פרסום רחב, לכן זמן זה היה ידוע לכלם, עד שחכמים קבעוהו כסמן לזמן קריאת שמע. כמו כן נקשר זמן קריאת שמע עם מנהגי הכהנים, כיון שהם היו מורי ההוראה והמנהיגים הרוחניים, ממילא היה העם שומר את צעדיהם, מתבונן ויודע את מעשיהם, לכן צינו החכמים את זמן קריאת שמע לשעה מקרת זו. על זמן תחלת הקריאה אין מחלוקת, אך עד מתי מתר לקרא קריאת שמע, נאמרו שלש שיטות: א' עד סוף האשמורה - המשמרת/החלקה הראשונה של הלילה, שהלילה מתחלק לשלש או לארבע משמרות [כמבאר בהמשך], כאשר מסתימת המשמרת הראשונה של הלילה, נגמר הזמן של קריאת שמע, לפי דברי רבי אליעזר.

הבסיס התקין לבריאות האדם הוא המזון שמקורו בצומח, על כן קבע רבנו הקדוש, את סדר זרעים - יבול הארץ, כפתיחה לתורה שבעל-פה - ששה סדרי משנה, שהרי "יש סדר למשנה" (ראה ב"ק כ"א). מתוך סדרי זרעים - סדרי האמונה, עולה הודנה לקב"ה על שפע ברכת האדמה ושבת לאא: "אמונה זה סדר זרעים", זאת על ידי הברכות שאת הנסח והמטבע שלהן קבעו החכמים, לכו פתח רבנו הקדוש סדר זה במסכת ברכות. כמובן, שמתוך הסוגים השונים של הברכות, יש לבדד תחלה את הברכות על מצות האלקים, על כן הקדמו "ברכות המצות" ל"ברכוי

המצות". העניק רבנו הקדוש את הברכה למצות "קריאת שמע" ולברכותיה, שהרי מצנה זו היא מצנת עשה יחידה הנוהגת בכל יום ויום והקדמת פסח'ש לזרעים: "והחלק השישי". טעם נוסף להקדמת מצנת קריאת שמע, כפתיחה ללמוד חכמת התורה שבעל-פה, על פי הנאמר: "ראשית חכמה יראת ה'" (תהילים קי"א). והרי כל מהותה של קריאת שמע היא קבלת על מלכות שמים ועל מצות וברכות יבא. לכו ראשיתה של המשנה, היא מצנת קריאת שמע - מצנת "יחוד ה'", קבלת על מלכות שמים ועל תורה ומצות, כי זאת היא יחודיותו של האדם על פני שאר כל הנבראים (וחמת רבינו ישעיה לפסח'ש שם). מסכת זו באה לעורר על הענינים הנקבדים ביסודות האמונה, שראוי להקדימם כדי לחנך את האדם שיגדל על יסודות אלו (נסד' הסאירי: "והיא"). טעם פנימי הקשור לעבודת ה' האישית של כל יהודי ויהודי, מבאר רבנו צדוק הכהן זצ"ל: עקר כניסת האדם לעבודת ה', היא "קבלת על מלכות שמים, ועל מצות". על כן, כאשר נכנס האדם להיות "ברי מצנה" ונעשה מחיב במצות, המצנה הראשונה שהוא מתחייב בה, היא קריאת שמע של ערבית, שזמנה מיד עם צאת הכוכבים, בדיוק באותו הרגע שחל על נער הבר-מצנה שם של "גדול" המחייב במצות, לכו פתח התנא את התורה שבעל-פה במצנה זו דוקא, שהרי אותה פוגש כל ברי-חיוב לראשונה וזהו צדוק. טעם נוסף מדוע הקדמה מצנת קריאת שמע של ערבית לפני המצנה המקבילה - קריאת שמע של שחרית, על פי מה שדרשו חז"ל בפסוק: "ודברת בם - - - ובשכבך ובקומך" (דברים י"ג). "ובשכבך" - קריאת שמע של ערבית, "ובקומך" - קריאת שמע של שחרית, שהרי היום הולך אחר הלילה, כנאמר: "ויהי ערב ויהי בקר" ובראשית א"ג. על כן מבאר משנתנו תחלה את דיני קריאת שמע של ערבית. אשר דרשה נכנס יהודי לעבודת ה' נכונה, כשילך לישון מתוך קבלת על מלכות שמים, בקריאת שמע של ערבית, ואחר כך יפקיד את נשמתו ביד הבורא. היקיצה משנתו השלמה והבטוחה, מעמידה אותו בתקומה איתנה, ובהכנה נפשית ראויה

